

บทที่ 2

ทฤษฎีแนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงทฤษฎีแนวความคิดที่เป็นพื้นฐานและแนวทางการวิจัยครั้งนี้คือ แบบจำลองการสื่อสารเชิงเส้นตรงและเชิงลู่เข้า ซึ่งจะใช้เป็นแบบทิวอย่าง(Paradigm) ของการวิจัย การวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสารและการแพร่กระจายนวัตกรรม ปัจจัยทางการสื่อสารที่มีผลต่อการติดต่อสื่อสารของบุคคล ซึ่งได้แก่ ความคล้ายคลึงและความแตกต่าง ปัจจัยพื้นที่ หลังของความสัมพันธ์อย่างผิวเผินและพลังของความสัมพันธ์อย่างสนิทแน่นแฟ้น และในส่วนหลังของบทนี้จะกล่าวถึงงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้

แบบจำลองการสื่อสารเชิงเส้นตรง

นักทฤษฎีกลอนักวิจัยในสาขการสื่อสารได้สร้างแบบจำลองของการสื่อสารแบบต่าง ๆ ขึ้นไว้มากมาย เช่น แบบจำลองของอริสโตเติล ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 อย่าง คือ ผู้พูด ผู้ฟัง สาร และโอกาส นับเป็นแบบจำลองการสื่อสารแบบแรกของโลก ส่วนแบบจำลองของ ฮาโรลด์ ดี. ลาสเวลล์(Harold D. Lasswell) ประกอบด้วย ใคร-กล่าวอะไร-ในช่องทางใด-ถึงใคร-มีผลอะไร ซึ่งได้เพิ่มช่องทางการสื่อสารเพิ่มขึ้นมาจากแบบจำลองของอริสโตเติล นอกจากนี้มีแบบจำลองของ แชนนอน และ วีเบอร์(Shannon and Weaver) ที่สร้างขึ้นสำหรับการศึกษาค้นคว้าด้านวิศวกรรมไฟฟ้าโดยเฉพาะ ฯลฯ เป็นต้น

แบบจำลองการสื่อสารที่นิยมใช้กันแพร่หลายมากที่สุด คือ แบบจำลองการสื่อสารของเบอร์โล(Berlo) ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 อย่างคือ ผู้ส่ง (Source) ข้อสาร(Message) ช่องสาร (Channel) และผู้รับ (Reciever) แบบจำลองนี้นิยมเรียกกันแพร่หลายทั่วไปตามตัวอักษรย่อว่า S-M-C-R ลักษณะเด่นของแบบจำลองนี้ก็เป็นแบบจำลองที่แสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบของการสื่อสารได้อย่างชัดเจน มีการแยกแยะปัจจัยย่อยต่าง ๆ ขององค์ประกอบทั้ง 4 อย่างออกไปอีก

ซึ่งค่างก็มีส่วนช่วยให้การสื่อสารโดยผสมบูรณมากขึ้น ถึงแม้ว่าแบบจำลองการสื่อสารของ เมอร์วิลจะ เป็นที่นิยมกันแพร่หลายมากที่สุดแต่สามารถใช้ได้อย่างเหมาะสมเฉพาะกับการสื่อสารโดยสื่อมวลชนเท่านั้น

แบบจำลองการสื่อสารค่าง ๆ ที่ไคกล่าวมานี้ ล้วนอธิบายกระบวนการของการสื่อสารเป็นลักษณะเชิงเส้นตรงทางเดียว (One-way linear communication) แท้ก็นำมาใช้เป็นแบบทิวอย่าง (Paradigm) หลักสำหรับการวิจัยการสื่อสารมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ซึ่งในขณะนี้นักวิชาการได้ตระหนักแล้วว่า แบบจำลองเชิงเส้นตรงนี้ใช้ไม่เหมาะสมเฉพาะกับการพิจารณาถึงการสื่อสารอย่างง่าย ๆ แต่ไม่อาจนำมาใช้เพื่อการอธิบายการสื่อสารที่มีความสลับซับซ้อนในเชิงของกระบวนการโดยบางถูกต้อง ข้อจำกัดของแบบจำลองเชิงเส้นตรงปรากฏให้เห็นได้ชัด จากการนำแบบจำลองนี้ไปใช้ศึกษาการสื่อสารโดยสื่อมวลชนและการแพร่กระจายนวัตกรรม ซึ่งมีการสื่อสารระหว่างบุคคล เขามา เป็นตัวแปรแทรก ผลจากการนำการสื่อสารเชิงเส้นตรงไปใช้ในการศึกษาคงกล่าวนี้ทำให้เห็นว่าควรจะได้มีการปรับปรุงแบบจำลองการสื่อสารเชิงเส้นตรงให้ดีขึ้นแต่ไม่ใช่เลิกใช้ไปเลย¹ ต่อมาจึงได้มีการพัฒนาแบบจำลองการสื่อสารแบบใหม่ขึ้นเพื่อแก้ไขข้อจำกัดของแบบจำลองการสื่อสารเชิงเส้นตรง แบบจำลองการสื่อสารแบบใหม่นี้เรียกกันว่า แบบจำลองการสื่อสารเชิงลู่เข้า

แบบจำลองการสื่อสารเชิงลู่เข้า (The Convergence Model of Communication)

แบบจำลองการสื่อสารเชิงลู่เข้าได้อธิบายความหมายของการสื่อสารว่า หมายถึงกระบวนการซึ่งบุคคลสองคนหรือมากกว่าหรือกลุ่มคน ใช้สารสนเทศร่วมกัน

¹ Rogers and Kincaid, Communication Networks: Toward a New Paradigm for Research (New York : The Free Press, 1981), pp. 33-43.

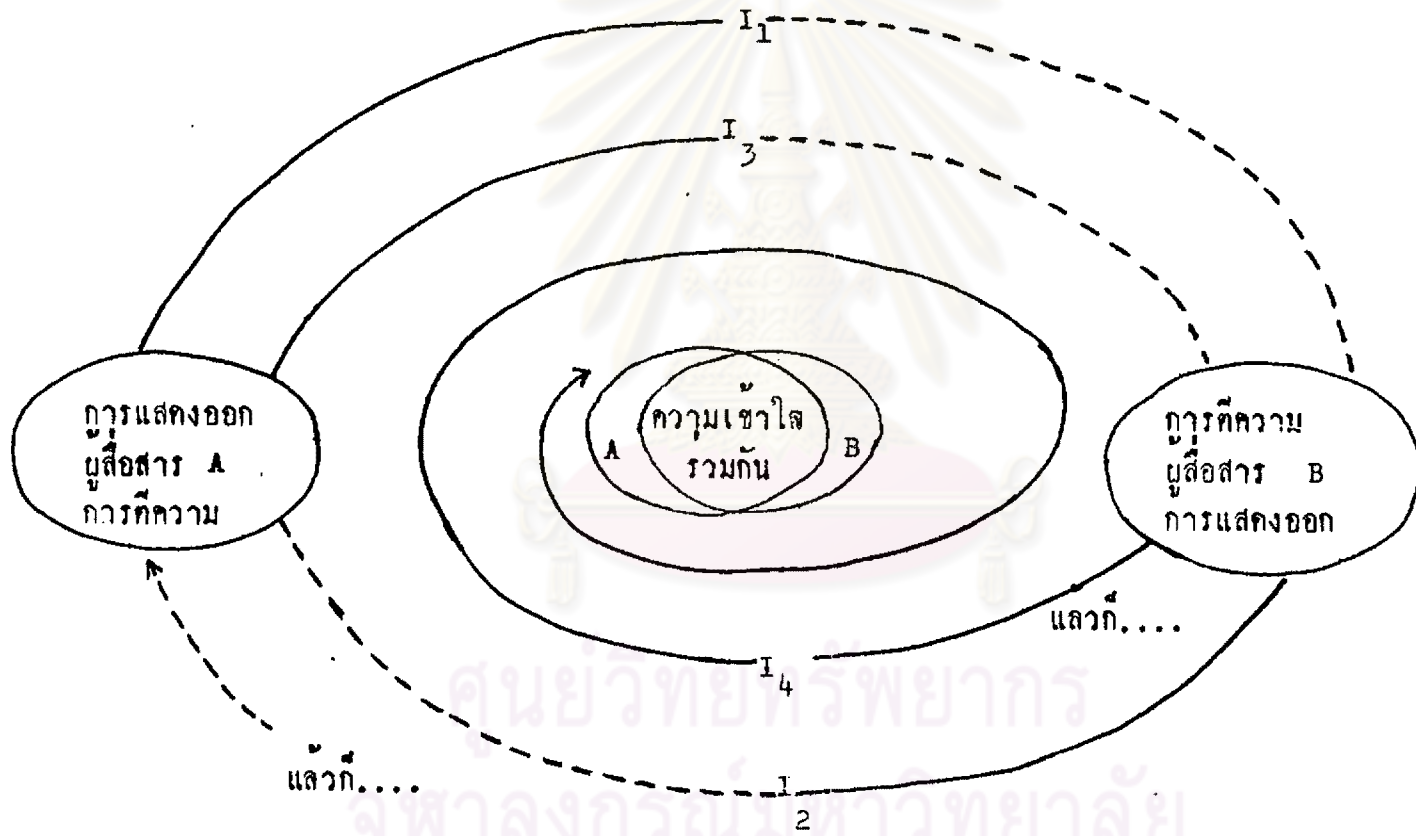
เพื่อให้เกิดการเข้าใจตรงกันระหว่างแต่ละบุคคลหรือแต่ละกลุ่มเหล่านั้น¹

องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของแบบจำลองการสื่อสารเชิงลู่เข้า ได้แก่ สารสนเทศ (Information) และความเข้าใจร่วมกัน (Mutual understanding) เมื่อสารสนเทศถูกใช้ร่วมกันระหว่างผู้ร่วมสื่อสาร 2 คน หรือมากกว่านั้น กระบวนการสื่อสารนั้นจะนำไปสู่ความเข้าใจร่วมกัน (Mutual understanding) ความเห็นพ้องต้องกัน (Mutual agreement) และนำไปสู่การกระทำร่วมกัน (Collective action) ในท้ายสุด ซึ่งเป็นสภาวะของการลู่เข้า (Converge) หากความเข้าใจร่วมกัน ขณะเดียวกันกระบวนการของการสื่อสารก็อาจนำไปสู่สภาวะของการลู่ออก (Diverge) จากความเข้าใจร่วมกันก็ได้ เนื่องจากความเข้าใจร่วมกันนี้เกิดจากการที่บุคคลแปลความหมายข่าวสารของฝ่ายตรงข้าม ดังนั้น ความเข้าใจร่วมกันจึงเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อการแปลความหมายข่าวสารของบุคคลทั้งสองที่กำลังสื่อสารนั้นสอดคล้องกัน ซึ่งไม่อาจเกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์เลย เพราะความเข้าใจของคนเรานั้นเกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ ซึ่งไม่มีใครที่จะมีประสบการณ์เหมือนกันทุกประการ ดังนั้น ระบบความคิดของบุคคลที่ทำให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน จึงเป็นเพียงลักษณะใกล้เคียงกันในระดับหนึ่งที่บุคคลสามารถยอมรับซึ่งกันและกันได้เท่านั้น² ดังแผนภาพที่ 1 แสดงถึงแบบจำลองการสื่อสารที่สะท้อนให้เห็นธรรมชาติของการลู่เข้าที่ทำให้เกิดการเข้าใจร่วมกัน รวมทั้งลักษณะของการแลกเปลี่ยนสารสนเทศในแต่ละรอบดังนี้

¹ศิริชัย ศิริกายะ และ จานง วิบูลย์ศรี, "แบบจำลองเชิงลู่เข้าของคินเชก" วารสารนิเทศศาสตร์ 4 (ตุลาคม 2526) : 70.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 68-71.

แผนภาพที่ 1
 แบบจำลองการสื่อสารเชิงคู่เข้า¹

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 71

โดยสรุปแบบจำลองการสื่อสารเชิงลู่เข้า ได้แสดงให้เห็นถึงการสื่อสารในลักษณะที่ไม่หยุดนิ่งซึ่งเน้นในเรื่องสำคัญต่าง ๆ ดังนี้¹

1. เน้นเหตุผลของการร่วมกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งแตกต่างจากแบบจำลองเชิงเส้นตรง ที่เน้นการส่งสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร เหมือนกับการทำงานของเครื่องจักรกล

2. เน้นความสัมพันธ์ที่ขึ้นอยู่กับซึ่งกันและกันระหว่างผู้ร่วมสื่อสาร มากกว่าการเน้นแต่เพียงผู้ส่งสารหรือผู้รับสาร หรือสารอย่างใดอย่างหนึ่งดังเช่นแบบจำลองเก่า ๆ

3. ถือว่าความเข้าใจร่วมกันและความตกลงร่วมกันเป็นจุดมุ่งหมายเบื้องต้นของกระบวนการสื่อสาร นอกจากนี้แบบจำลองนี้ยังชี้ว่า ผู้ร่วมสื่อสารนั้นอาจจะเกิดสภาวะของการลู่เข้า หรือสภาวะของการลู่ออกก็ได้

แบบจำลองการสื่อสารเชิงลู่เข้านี้ ก่อให้เกิดแนวทางการวิจัยที่แตกต่างไปจากการศึกษาวิจัยในอดีต ซึ่งใช้แบบจำลองการสื่อสารเชิงเส้นตรงเป็นแบบตัวอย่างของการวิจัย กล่าวคือได้เกิดแนวทางการวิจัยด้วยวิธีการวิเคราะห์เครือข่ายของการสื่อสาร โดยได้เปลี่ยนหน่วยของการวิเคราะห์ จากบุคคลมาเป็นหน่วยของความสัมพันธ์ทางการสื่อสารระหว่างบุคคลสองคนหรือมากกว่า² ดังนั้นแบบจำลองการสื่อสารเชิงลู่เข้า จึงมีความเหมาะสมอย่างยิ่งกับการวิจัยครั้งนี้ที่ใช้การวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการศึกษา

¹ Kincaid, D. Lawrence, The Convergence Model of Communication. (Honolulu : East-West Communication Institute, Paper No. 18, 1979), pp. 32-34.

² ศิริชัย ศิริกายะ และ จ्ञานง วิบูลย์ศรี, "แบบจำลองเชิงลู่เข้าของคินเซค" วารสารนิเทศศาสตร์ 4 (ตุลาคม 2526) : 73.

การวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสาร (Communication Network Analysis)

การวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสาร คือวิธีศึกษาวิเคราะห์เพื่อระบุโครงสร้างการสื่อสารของระบบ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลการติดต่อถ่ายทอดสารสนเทศระหว่างบุคคลภายในระบบ ซึ่งต้องอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นหน่วยในการวิเคราะห์¹ โครงสร้างการสื่อสารนี้เกิดขึ้นได้จากการติดต่อแลกเปลี่ยนสารสนเทศระหว่างบุคคลภายในระบบ ซึ่งบางคนก็พอใจที่จะติดต่อกับคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะและไม่สนใจที่จะติดต่อกับคนอื่น ๆ ภายในระบบ จนทำให้กลายเป็น "โครงสร้างการสื่อสาร" หรือ "เครือข่ายการสื่อสาร" ซึ่งสามารถมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมและเป็นตัวทำนายพฤติกรรมของบุคคลได้²

ในการศึกษาวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสารนั้นถือว่า การติดต่อสื่อสารเพื่อถ่ายทอดสารสนเทศเกิดขึ้นในกลุ่มของผู้ร่วมสื่อสารในเครือข่ายการสื่อสาร โดยทั้งสองฝ่ายต่างก็ทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร แนวความคิดพื้นฐานของการศึกษาเพื่อวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสารนี้ถือว่า การสื่อสารเป็นกระบวนการของการแลกเปลี่ยนสารสนเทศร่วมกัน ซึ่งตรงกับนิยามการสื่อสารของแบบจำลองการสื่อสารเชิงลู่เข้า ซึ่งกล่าวว่า การสื่อสารคือ กระบวนการซึ่งบุคคลสองคนหรือมากกว่าหรือกลุ่มคนใช้สารสนเทศร่วมกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันระหว่างแต่ละบุคคลหรือแต่ละกลุ่มเหล่านั้น ดังนั้น แบบจำลองการสื่อสารเชิงลู่เข้า จึงมีความเหมาะสมกับการศึกษาวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสารทั้งในทางทฤษฎีและระเบียบวิธีวิจัย³

วิธีการศึกษาวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสาร นอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์แล้ว ยังมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการสำรวจถึงการแพร่

¹Rogers and Kincaid, Communication Networks: Toward a Paradigm for Research, p. 82.

²Ibid.

³Ibid., p. 76.

กระจายสารสนเทศ ตลอดจนการแพร่กระจายประสิทธิผลของการสื่อสารไปในสมาชิกของสังคม ทั้งนี้การศึกษาวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสาร จึงเหมาะสมที่จะนำมาศึกษาการสื่อสารโดยสื่อมวลชน เพราะจะช่วยให้ทราบถึงการแพร่กระจายประสิทธิผลของสื่อมวลชนว่า ได้มีการแพร่กระจายจากผู้รับสารเริ่มแรกไปในระบบสังคมอย่างไรอีกด้วย¹

การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของการแพร่กระจายสารสนเทศของสื่อมวลชนจากผู้รับสารไปยังบุคคลอื่น ๆ ในสังคมนั้น ได้มีการค้นพบโดยบังเอิญในปี ค.ศ. 1940 ซึ่งเป็นปีที่มีการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกาจากการศึกษาของลาซาร์เฟลด์ (Lazarsfeld) และคณะในเรื่องประสิทธิผลของวิทยุและสิ่งพิมพ์ที่มีต่อการสนใจออกเสียงเลือกตั้งประธานาธิบดี พบว่า ประสิทธิผลของสื่อมวลชนต่อการตัดสินใจออกเสียงเลือกตั้งนั้นมีเล็กน้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับอิทธิพลอันเนื่องมาจากบทบาทของบุคคล และผลการวิจัยนี้ยังแสดงว่า สื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อผู้นำทางความคิดในการตัดสินใจออกเสียงเลือกตั้ง ซึ่งผู้นำทางความคิดจะถ่ายทอดการกระจายอิทธิพลของสื่อมวลชนต่อไปยังบุคคลอื่น ๆ ผลของการวิจัยนี้ทำให้เกิดสมมุติฐานการสื่อสารสองชั้นก่อน ซึ่งกล่าวว่าสารสนเทศมักจะถ่ายทอดจากวิทยุและสิ่งพิมพ์ไปยังผู้นำทางความคิด และจากผู้นำทางความคิดจะถูกถ่ายทอดต่อไปยังประชาชนคนอื่น ๆ ที่ไม่ได้เปิดรับข่าวสาร²

ต่อมาในปี ค.ศ. 1954 แคทและลาซาร์เฟลด์ (Katz and Lazarsfeld) ได้ศึกษาเรื่องเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล และเสนอแนะในสมมุติฐานการสื่อสารสองชั้นก่อนของเขาว่าเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลถูกเชื่อมโยง

¹ Ibid., pp. 76-77.

² Joseph K. Klapper, The Effects of Mass Communication.

(New York : The Free Press, 1960), pp. 30-31.

เข้ากับเครือข่ายสื่อมวลชนในลักษณะซึ่งคนบางคนเป็นผู้ที่เปิดรับสื่อมวลชนมากกว่าคนอื่น ๆ และส่งผ่านสิ่งที่เขาได้เห็น ไต่บัน ไต่อ่านจากสื่อมวลชน ค่อยไปยังบุคคลอื่นที่เขาได้ติดต่อสื่อสารด้วย ซึ่งเป็นผู้ที่เปิดรับสื่อมวลชนน้อยกว่า นอกจากนี้เขายังได้เสนอแนะอีกด้วยว่า ในการประสานสัมพันธ์การสื่อสารระหว่างบุคคลและสื่อมวลชนเข้าด้วยกัน สื่อระหว่างบุคคลจะทำหน้าที่ก่อกำเนิดสื่อมวลชนสองประการคือ หน้าที่ในการถ่ายทอดสารสนเทศจากสื่อมวลชน (Relay Function) ซึ่งช่วยให้สารสนเทศจากจุดเริ่มต้นของสื่อมวลชนสามารถแพร่กระจายไปถึงคนที่ไม่ได้เลือกเปิดรับสื่อมวลชนได้ และทำหน้าที่ในการสนับสนุนสารสนเทศจากสื่อมวลชน (Reinforcement Function) ซึ่งแสดงว่าอิทธิพลของสื่อมวลชนจะมีประสิทธิภาพมากขึ้น หากมีการเชื่อมโยงเข้ากับเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล ดังนั้นถ้าสื่อมวลชนเน้นความสำคัญและพยายามใช้อิทธิพลของการสื่อสารระหว่างบุคคลรวมกันแล้ว ก็จะประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น¹

แคลปเปอร์ (Klapper)² เป็นอีกผู้หนึ่งที่ได้สรุปไว้ว่า มีการแพร่กระจายสารสนเทศจากสื่อมวลชนไปในเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล เขากล่าวว่า จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มพบว่า การสื่อสารโดยสื่อมวลชนนั้น มักจะมีการถ่ายทอดไปตามเส้นทางสังคม (Social line) ซึ่งหมายถึงการถ่ายทอดไปตามเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล ซึ่งมีความสนใจและความคิดเห็นเหมือนกัน การแพร่กระจายสารสนเทศของสื่อมวลชนไปในเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลนี้ ก่อให้เกิดการถ่ายทอดสารสนเทศจากผู้รับสารของสื่อมวลชน ไปยังบุคคลอื่น ๆ ที่ไม่ได้เลือกเปิดรับสารสนเทศจากสื่อมวลชน ทำให้จำนวนผู้รับสารจากสื่อมวลชนเพิ่มมากขึ้น

จากที่กล่าวมาพอจะแสดงให้เห็นว่า การสื่อสารโดยสื่อมวลชนย่อมมีความเกี่ยวข้องกับสื่อสารระหว่างบุคคล ทำให้เกิดการประสานสัมพันธ์ระหว่างสื่อมวลชน

¹ E. Katz and P. Lazarsfeld, Personal Influence (New York: The Free Press, 1955), pp. 82-83.

² Klapper, The Effects of Mass Communication, pp. 30-31.

กับสื่อระหว่างบุคคล อันเป็นผลให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งนี้ การนำเอาวิธีการศึกษาวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล มาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จะทำให้ทราบถึงลักษณะการประสานสัมพันธ์ระหว่าง สื่อมวลชนและสื่อระหว่างบุคคล และทำให้ทราบถึงการแพร่กระจายนวัตกรรมการเกษตรที่เสนอในรายการวิทยุเพื่อยูวเกษตรกร ไปในเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลอีกด้วย

ดังนั้น จึงควรพิจารณาเพิ่มเติมว่า วิธีการวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสาร จะใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาถึงการแพร่กระจายนวัตกรรมไปในระบบสังคมได้อย่างไร

การวิเคราะห์เครือข่ายการแพร่กระจายนวัตกรรม

(Network Analysis of Diffusion)

โรเจอร์ส(Rogers) กล่าวว่าวิธีการวิเคราะห์เครือข่ายการแพร่กระจายนวัตกรรมเป็นวิธีการศึกษาการแพร่กระจายนวัตกรรมแบบใหม่ ที่นำทฤษฎีโครงสร้างสังคมมาศึกษาวิเคราะห์ด้วย เขาได้ให้นิยามการวิเคราะห์เครือข่ายการแพร่กระจายนวัตกรรมไว้ว่า เป็นวิธีการวิจัยอย่างหนึ่งที่อาศัยวิธีวิเคราะห์ข้อมูลสังคมมิตของการถ่ายทอดสารสนเทศ โดยใช้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นหน่วยในการวิเคราะห์ด้วยการถามคำถามการถ่ายทอดสารสนเทศนวัตกรรม แล้วนำมาเขียนแผนภาพโครงสร้างสังคมในระบบที่ทำการศึกษา ซึ่งถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้ทราบถึง เครือข่ายการแพร่กระจายนวัตกรรมที่เกิดขึ้นในระบบ

การศึกษาวิเคราะห์เครือข่ายการแพร่กระจายนวัตกรรม ช่วยทำให้เกิดความเข้าใจโครงสร้างของสังคม ในฐานะเป็นช่องทางของการขนานการแพร่กระจายข่าวสารและนวัตกรรม รวมทั้งช่วยให้ทราบหนทาง (Path way) ของการแพร่กระจาย

¹Everett M. Rogers, "Where Are We in Understanding the Diffusion of Innovation," in Communication and Change, ed. Wilbur Schramm and Daniel Lerner. (Honolulu : An East-West Center Books 1976), pp. 204-222.

นวัตกรรมในระบบสังคมอีกด้วย ตลอดจนช่วยให้ข้อมูลที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับบทบาทของผู้นำทางความคิดในการแพร่กระจายนวัตกรรม นอกจากนี้ยังช่วยในการระดมกลุ่มย่อยที่เกิดขึ้นในระบบ ทำให้ทราบถึงโครงสร้างของกลุ่มย่อยและผลของโครงสร้างที่มีต่อการแพร่กระจายนวัตกรรม โรเจอร์เชื่อว่าวิธีการวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสารนี้ จะเป็นเครื่องมือสำคัญเพื่อการศึกษาการแพร่กระจายนวัตกรรมต่อไปในอนาคต¹

จากที่กล่าวมาทั้งหมดพอจะแสดงให้เห็นแล้วว่า การนำเอาวิธีการวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล โดยอาศัยแบบจำลองการสื่อสารเชิงลู่เข้าเป็นแบบตัวอย่างมาใช้ศึกษาวิจัยครั้งนี้มีความเหมาะสมอย่างยิ่ง เพราะจะทำให้สามารถศึกษาโครงสร้างการสื่อสารและเครือข่ายการสื่อสาร ตลอดจนสามารถศึกษาค้นคว้าโครงสร้างการสื่อสาร และลักษณะการแพร่กระจายนวัตกรรมของกลุ่มเยาวชนทรกทรโกรคทะไกล และกลุ่มโคกเพชร อย่างไรก็ตาม การจะศึกษาเพื่อให้ทราบถึงลักษณะการแพร่กระจายนวัตกรรมนั้น จำต้องศึกษาปัจจัยทางการสื่อสารที่มีผลต่อการเลือกติดต่อสื่อสารของบุคคลที่สำคัญ ๆ ซึ่งได้แก่ ความคล้ายคลึงและความแตกต่าง ปัจจัยพื้นที่ ความสัมพันธ์อย่างสนิทแนบแน่นและความสัมพันธ์อย่างผิวเผิน และเพื่อให้ทราบถึงทฤษฎีแนวความคิดเกี่ยวกับปัจจัยทางการสื่อสารดังกล่าวอย่างคร่าว ๆ ผู้วิจัยจะได้อธิบายถึงรายละเอียดของแต่ละปัจจัย โดยจะได้อธิบายถึงเรื่อง ความคล้ายคลึงและความแตกต่างเป็นอันดับแรก ดังนี้

ความคล้ายคลึงและความแตกต่าง (Homophily-Heterophily)

โรเจอร์ได้ให้ความหมายของความคล้ายคลึงว่า หมายถึงระดับของความคล้ายคลึงกันระหว่างบุคคลที่มีปฏิริยาสัมพันธ์ในท่านต่าง ๆ เช่น ความเชื่อ ค่านิยม การศึกษา สถานภาพทางสังคม ส่วนคำว่าความแตกต่าง หมายถึงระดับความแตกต่างของบุคคลที่มีปฏิริยาสัมพันธ์ในท่านต่าง ๆ เช่น ความเชื่อ ค่านิยม การศึกษา และ

¹ Ibid.

สถานภาพทางสังคม¹ เป็นต้น

นอกจากนี้ โรเจอร์ยังได้กล่าวถึงความสำคัญของความคล้ายคลึงกันของ
คู่มือสารในกระบวนการสื่อสารไว้ว่า กฎพื้นฐานที่สุดในการสื่อสารของมนุษย์ก็คือ
การสื่อสารเพื่อแลกเปลี่ยนสารสนเทศกันนั้นมักจะเกิดขึ้นบ่อยครั้งที่สุดในคู่มือสารที่มี
ความคล้ายคลึงกัน และยิ่งบุคคลที่มีสถานภาพใกล้เคียงกันหรือมีความคล้ายคลึงกันมาก
ขึ้นเท่าใดก็จะมี การติดต่อสื่อสารระหว่างกันมากขึ้นเท่านั้น²

แคลปเปอร์³ เป็นอีกผู้หนึ่งที่สนใจในเรื่องของความคล้ายคลึงกัน เขาค้นพบว่า
มีการถ่ายทอดสารสนเทศของสื่อมวลชน จากผู้รับสารในครั้งแรกไปยังบุคคลอื่น ๆ
ที่ไม่ได้เปิดรับสารสนเทศจากสื่อมวลชน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความคล้ายคลึงกันกับตน เขากล่าวว่า
มีหลักฐานเป็นจำนวนมากที่แสดงว่าสารสนเทศจากสื่อมวลชน โดยเฉพาะสารสนเทศเกี่ยวกับ
การโน้มน้าวใจจะแพร่กระจายไปอย่างกว้างขวาง โดยผ่านไปตามช่องสารบุคคลที่มี
ความคล้ายคลึงกันและผลจากการวิจัยของโรเจอร์ และ สเวนนิ่ง ก็พบเช่นกันว่าหมู่บ้าน
ในประเทศโคลัมเบีย ซึ่งวัดในสังคมแบบดั้งเดิมมีการแพร่กระจายสารสนเทศในกลุ่มบุคคล
ที่มีความคล้ายคลึงกัน⁴ นอกจากนี้ผลการศึกษาของเลียงเบอร์เกอร์ (Lionberger)
และเพื่อนในเรื่องเครือข่ายการแพร่กระจายนวัตกรรมการเกษตรในชุมชนมิสซูรี ในปี ค.ศ.
1950 และปี ค.ศ. 1966-1967 ก็ปรากฏผลเช่นเดียวกันว่า เกษกรกรส่วนใหญ่

¹Everett M. Rogers and Dilip K. Bhowmik, "Homophily-Heterophily : Relational Concepts for Communication Research," in Public Opinion Quarterly 34(October, 1971) : 523-538.

²Ibid., pp. 528-529.

³Joseph Klapper, The effects of Mass Communication, pp. 30-31.

⁴Everett M. Rogers, "Mass Media and Interpersonal Communication," in Handbook of Communication, p. 302.

แสวงหาสารสนเทศจากบุคคลอื่น ๆ ที่มีความคล้ายคลึงกับคนในค่าน รวยได้ การศึกษา และความเป็นผู้อยอมรับของใหม่¹

โรเจอร์ โทกล์กล่าวสรุปไว้ว่า ผลงานวิจัยทั้งในประเทศที่พัฒนาแล้ว และประเทศที่ก่อกำเนิด ทำให้พอสรุปได้ว่า ในการแพร่กระจายนวัตกรรมทางการสื่อสารระหว่างบุคคล มักจะเกิดขึ้นบ่อยครั้งที่สุดในระหว่างบุคคลที่มีความคล้ายคลึงกัน นอกจากนี้เขายังสรุปอีกว่า ลักษณะการแพร่กระจายนวัตกรรมไปในระหว่างบุคคล นั้นมักจะแตกต่างกันไปตามธรรมชาติของระบบสังคมและธรรมชาติของนวัตกรรม ในสังคมแบบกึ่ง เคมจะมีการแพร่กระจายนวัตกรรมไปในระหว่างบุคคลที่มีความคล้ายคลึงกัน สูงกว่าระบบสังคมสมัยใหม่ ซึ่งจะมีการแพร่กระจายนวัตกรรมไปในระหว่างบุคคลที่มีความแตกต่างกันมากขึ้นกว่าสังคมแบบกึ่ง เคม²

จากแนวความคิดและผลวิจัยในเรื่อง ความคล้ายคลึงและความแตกต่าง (Homophily-Heterophily) นี้ เมื่อนำมาพิจารณากับกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุ เพื่อยุวเกษตรกร ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาในครั้งนั้นแล้ว หอจะเป็นแนวทางในการศึกษาถึง พฤติกรรมการติดต่อสื่อสารถ่ายทอดนวัตกรรมการ เกษตรของ สมาชิกกลุ่มอภิปรายรายการ วิทยุเพื่อยุวเกษตรกร ใ้ว่า สมาชิกกลุ่มคงจะติดต่อสื่อสารถ่ายทอดนวัตกรรมการ เกษตร ที่ได้รับมาจากการฟังและอภิปรายรายการ ไปยังบุคคลที่มีสถานภาพคล้ายคลึงกับคนใน คำนอายุ การศึกษา รวยได้ ซึ่งจะทำให้เกิดการแพร่กระจายนวัตกรรมการ เกษตร ไปตามแนวนอนของ เครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลในสังคม

ในการศึกษาเรื่อง เครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลนั้น ทิวแปรท่านาย

¹Rogers and Kincaid, Communication Networks : Toward a New Paradigm for Research, p. 307.

²E.M. Rogers and F.F. Shoemaker, Communication of Innovation : A Cross-Cultural Approach, pp. 210-214.

ที่เป็นกันนี้ระบุว่า ใครจะติดต่อกับใคร นอกจากจะวัดจากความคล้ายคลึงกัน
ในสถานภาพทางสังคมแล้ว ยังวัดจากตัวแปรปัจจัยพื้นที่

ปัจจัยพื้นที่ (Spatial)

จากงานวิจัยด้านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลส่วนใหญ่ สรุปได้ว่าปัจจัย
พื้นที่เป็นตัวแปรสำคัญตัวแปรหนึ่งที่ระบุว่าใครจะติดต่อกับใคร จากการศึกษาของ
เฟสทิงเจอร์ (Festinger) และคณะ¹ ในปี 1950 โดยทำการศึกษาวิเคราะห์
เครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลของแม่บ้านที่พักอาศัยอยู่ในโครงการบ้าน
Westgate ของศูนย์เทคโนโลยีเมสสาชูเซตส์ จากข้อมูลการวิเคราะห์เครือข่าย
การสื่อสารระหว่างบุคคล ซึ่งวิเคราะห์จากแผนที่ของอพาร์ทเมนต์ พบว่าปัจจัย
พื้นที่เป็นกันนี้สำคัญที่ชี้ว่า คู่บุคคลจะติดต่อกับกันหรือไม่ จากจำนวนคู่สื่อสารทั้ง
หมด 426 คู่ ปรากฏว่า 2 ใน 3 เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในอพาร์ทเมนต์เดียวกัน และ
บุคคลที่อยู่ห่างกันมากกว่า 4 ชั้นตึก (180 ฟุต) จะไม่ทำการติดต่อกับกัน แม้
กระทั่งคนที่อาศัยอยู่ในชั้นเดียวกันก็พบว่า ระยะทางมีผลกระทบบ่อการที่จะระบุ
ว่าใครจะติดต่อกับใคร

นอกจากนี้ผลการวิจัยของเอทธานะซัน และ โยชิโอะกะ (Athanasion
and Yoshioka)² ในปี 1973 จากการศึกษาโครงการบ้านที่ MIT's Westgate
Project ก็ปรากฏผลเช่นเดียวกันว่าปัจจัยพื้นที่ระหว่างบ้าน เป็นตัวแปรทำนาย
ที่สำคัญว่า ใครจะติดต่อกับใคร ประมาณ 20% ของเครือข่ายการสื่อสาร
ระหว่างบุคคล เป็นเพื่อนบ้านชายคาติดกัน และพบว่าการติดต่อกับระหว่างคน
ที่อาศัยอยู่ใกล้กันจะมีบ่อยครั้งกว่าคนที่อาศัยอยู่ไกลกัน

จากการศึกษาของโรเจอร์และคณะ³ ในการศึกษาวิจัยวิเคราะห์เครือข่าย
การสื่อสารของชมรมแม่บ้านในประเทศเกาหลี พบว่าจากโครงสร้างการสื่อสารของชมรม
แม่บ้านนั้น ปรากฏว่าบุคคลที่ติดต่อกับบุคคลอื่นน้อยจะตั้งบ้านเรือนอยู่ชานหมู่บ้าน

¹ Rogers and Kincaid, Communication Networks : Toward a New
Paradigm for Research, p. 301.

² Ibid., p. 302.

³ Ibid., p. 303.

ส่วนคนที่เขียนพวกโตคเดียวไม่ได้อีกก็อกกับใครมก็จะตั้งบ้านเรือนอยู่นอกหมู่บ้าน
โรเจอร์ได้สรุปว่า สตรีที่ติดข้อสื่อสารทุกคุยอภิปรายถึงวิธีการวางแผนครอบครัว
มีแนวโน้มที่จะตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงกันมากกว่าสตรีที่ไม่ได้มีการติดข้อสื่อสาร
ทุกคุยอภิปรายเรื่องราววางแผนครอบครัวระหว่างกัน

ความแนวความคิดเกี่ยวกับตัวแปรปัจจัยพื้นที่และความคล้ายคลึงกันในสถานภาพ
ทางสังคม เมื่อนำมาพิจารณาเกี่ยวกับการติดข้อสื่อสารภายในกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อ
ยูวเลขกรรมแล้วก็น่าที่จะเชื่อได้ว่า สมาชิกกลุ่มที่มีการติดข้อสื่อสารหรือมีความเกี่ยวข้อง
ทางการสื่อสารระหว่างกัน จะเป็นผู้ที่มีการตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงกันและมีสถานภาพทาง
สังคมคล้ายคลึงกัน

นอกจากตัวแปรความคล้ายคลึงกัน ปัจจัยพื้นที่จะมีอิทธิพลต่อการที่บุคคลจะเลือก
ติดข้อถ่ายทอนวกรรมแล้ว ตัวแปรประการสุดท้ายที่มีความสำคัญต่อการเลือกติดข้อถ่ายทอน
วกรรมของบุคคลก็คือ พลังของความสัมพันธ์อย่างผิว เป็นและพลังของความสัมพันธ์อย่าง
สนิทแน่นแฟ้น แต่เนื่องจากยัง ไม่มีการทดสอบแนวความคิดดังกล่าวในสังคมไทย ผู้วิจัย
จึงต้องการทดสอบแนวความคิดเรื่องนี้ในการวิจัยครั้งนี้ด้วย

พลังของความสัมพันธ์อย่างผิว เป็นและพลังของความสัมพันธ์อย่างสนิทแน่นแฟ้น

(The Strength of Weak Ties and The Strength of Strong Ties)

งานวิจัยเกี่ยวกับการแพร่กระจายนวกรรมเป็นจำนวนมาก ได้แสดงให้เห็นว่า
นวกรรมจะแพร่กระจายได้กว้างไกล ถ้าแพร่ผ่านการสื่อสารระหว่างบุคคลที่มีความ
แตกต่างกัน จากข้อสรุปดังกล่าวนี้ทำให้เกิดแนวทฤษฎี "พลังของความสัมพันธ์อย่าง
ผิว เป็น"

หลักการพื้นฐานของแนวความคิดพลัง ของความสัมพันธ์อย่างผิว เป็นถือว่า
ศักยภาพในการแลกเปลี่ยนสารสนเทศมีความสัมพันธ์กับระดับความแตกต่างกันของผู้ร่วม
สื่อสาร หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ นวกรรมที่ถ่ายทอดกันไปยังผู้ร่วมสื่อสารที่มีบางสิ่ง
บางอย่างแตกต่างกัน จะสามารถแพร่ไปสู่คนจำนวนมากขึ้น และแพร่กระจายไปในระบบ
สังคมได้กว้างไกลขึ้น

ในปี ค.ศ. 1973 กราโนเวทเทอร์ (Granovetter) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการทำงานใหม่ในสหรัฐอเมริกา พบว่าการติดต่อสื่อสารระหว่างเพื่อนสนิทซึ่งมีความคล้ายคลึงกันสูงนั้นมีความสำคัญในการส่งผ่านข่าวสารเกี่ยวกับการไต่ถามใหม่ทำนองกว่าการติดต่อสื่อสารระหว่างเพื่อนที่มีความแตกต่างกัน (Heterophily) ซึ่งไม่ใช่เพื่อนสนิทแต่เป็นเพียงเพื่อนเก่าที่นาน ๆ ครั้งจึงจะโคพบกัน¹

จากงานวิจัยของกราโนเวทเทอร์นี้ สรุปได้ว่าสารสนเทศจะส่งผ่านไปถึงบุคคลเป็นจำนวนมากกว่า และแพร่กระจายไปในระบบสังคมได้ไกลกว่า เมื่อสารสนเทศนั้นส่งผ่านไปยังความสัมพันธ์อย่างฉิวเฉียด ความสัมพันธ์แบบนี้ทำให้สารสนเทศถ่ายทอดจากกลุ่มย่อยหนึ่ง ไปยังอีกกลุ่มย่อยหนึ่ง โดยส่งผ่าน "ผู้ประสาน" (Liaison) และ "ผู้เชื่อมโยง" (Bridge) ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมหรือช่วยการสื่อสารระหว่างบุคคลของกลุ่มย่อย ๆ เข้าด้วยกัน ทำให้เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายการสื่อสารทั้งหมดเข้าด้วยกัน

อย่างไรก็ตาม แนวความคิด "พลังของความสัมพันธ์อย่างฉิวเฉียด" นั้น มีข้อจำกัดในด้านวัฒนธรรม ถึงแม้ว่าแนวความคิดดังกล่าวจะสามารถนำมาอธิบาย การถ่ายทอดสารสนเทศในงานใหม่ได้ในกรณีการทดลองที่สหรัฐอเมริกา แต่เมื่อนำมาทำการทดลองที่ประเทศเม็กซิโกแล้ว ผลการทดลองกลับแตกต่างออกไปว่า "ความสัมพันธ์อย่างสนิทแน่นแฟ้นมีความสำคัญในการที่ทำให้บุคคลไต่ถามทำ" ทั้งนี้เนื่องจากวัฒนธรรมที่แตกต่างกันระหว่างประเทศเม็กซิโกและสหรัฐอเมริกาในด้านธรรมชาติของกระบวนการจ้างงาน และคุณภาพของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กระบวนการจ้างงานในเม็กซิโกนั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากอิทธิพลของ "ความสัมพันธ์อย่างสนิทแน่นแฟ้น" ระหว่างบุคคลในเครือข่ายความสัมพันธ์ ซึ่งมีความสำคัญมากกว่าการถ่ายทอดสารสนเทศ² กล่าวง่าย ๆ คือ ระบบการจ้างงานในประเทศเม็กซิโกนั้น อาศัยเส้นสาย, ความสัมพันธ์

¹ Rogers and Kincaid, Communication Networks: Toward a New Paradigm for Research, pp. 127-129.

² Ibid., pp. 245-247.

ทางเครือข่าย ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนสนิท ผูกฝัง เช้างาน ซึ่งมีลักษณะเหมือนสังคมไทยที่อิทธิพลความสัมพันธ์อย่างสนิทแน่นแฟ้นระหว่าง เครือญาติและเพื่อนสนิทนี้ มีความสำคัญต่อการที่บุคคลจะไ้งานใหม่ทำ มากกว่าการทราบสารสนเทศ งานใหม่จากการถ่ายทอดผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลที่ไม่ค่อยสนิทสนมกัน

สรุปได้ว่า ทั้งในสหรัฐและเม็กซิโก เครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล มีอิทธิพลสำคัญต่อพฤติกรรมของมนุษย์ แต่หน้าที่และอิทธิพลของความเชื่อมโยงในเครือข่ายการสื่อสารนี้อาจจะแตกต่างกันในแต่ละประเทศ เช่น ในประเทศแถบอเมริกาเหนือ นั้น เครือข่ายการสื่อสารระหว่างเพื่อนสังคมและเพื่อนร่วมงาน มีอิทธิพลและมีผลต่อการตัดสินใจของบุคคล แต่ในเม็กซิโกการตัดสินใจของบุคคลได้รับอิทธิพลมาจากความผูกพันทาง เครือญาติและเครือข่ายการสื่อสารระหว่างญาติพี่น้องเพื่อนสนิท นอกจากนี้ เครือข่ายการสื่อสารระหว่างญาติพี่น้องเพื่อนสนิทยังมีคุณภาพสูงและมีแนวโน้มที่จะถาวรมั่นคง¹

ทั้งนี้ หลังของความสัมพันธ์อย่างผิวเผิน และพลังของความสัมพันธ์อย่างสนิทแน่นแฟ้น จึงขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของแต่ละสังคม

จากแนวความคิดและผลงานวิจัยในเรื่อง พลังของความสัมพันธ์อย่างผิวเผินและพลังของความสัมพันธ์อย่างสนิทแน่นแฟ้นนี้ เมื่อนำมาศึกษาเปรียบเทียบกับสังคมไทย ซึ่งระบบเครือญาติยังคงมีความสำคัญและมีอิทธิพลมากในทุก ๆ ด้าน ก็พอจะเป็นแนวทางในการศึกษาได้ว่า พลังของความสัมพันธ์อย่างสนิทแน่นแฟ้น คงจะมีอิทธิพลต่อการติดต่อสื่อสาร การถ่ายทอดสารสนเทศ มากกว่าพลังของความสัมพันธ์อย่างผิวเผิน ทั้งนี้ ผู้วิจัยจึงตั้งข้อสันนิษฐานเบื้องต้นว่า สมาชิกกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อผู้ดูแลครอบครัว คงจะถ่ายทอดแพร่กระจายพฤติกรรมที่รับฟังมาจากรายการวิทยุเพื่อผู้ดูแลครอบครัว ไปยังบุคคลอื่น ๆ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์อย่างสนิทแน่นแฟ้นกับคน เช่น ญาติสนิท เพื่อนสนิท

¹ Ibid.

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาการยอมรับนวัตกรรม และการแพร่กระจาย นวัตกรรมของสมาชิกกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อยูวเกษตรกร โดยใช้วิธีการศึกษา วิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการวิจัย ซึ่งนับเป็นวิธีการวิจัยที่ค่อนข้างใหม่สำหรับประเทศไทย ดังนั้น ผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้ ส่วนใหญ่จึงเป็นการวิจัยในต่างประเทศ งานวิจัยที่ใช้วิธีการศึกษาวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้ มีดังต่อไปนี้

เอเวอเรตต์ เอ็ม โรเจอร์ และคณะ¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทของ ชมรมแม่บ้านในการแพร่กระจายแนวความคิดการวางแผนครอบครัวในหมู่บ้านเกาหลี่ โดยใช้การวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล เป็นเครื่องมือในการศึกษา โรเจอร์และคณะได้สัมภาษณ์ตัวอย่างประชากรที่เป็นสตรีในหมู่บ้าน 2 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านออร์ยู ลี (Oryu Li) ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ชมรมแม่บ้านประสบความสำเร็จอย่าง สูงและหมู่บ้านวี แอน ลี (Wae An Li) ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ชมรมแม่บ้านไม่ประสบความสำเร็จ หมู่บ้านละ 39 คน โดยตามคำถามตั้งคณมีที่ว่า "ในหมู่บ้านนี้ ใครคือ ผู้ที่คอยอภิปรายแนวความคิดการวางแผนครอบครัวด้วยบ่อยที่สุด" ผลของการวิจัย พบว่า บุคคลจะยอมรับการวางแผนครอบครัวได้หากเขามีความเกี่ยวข้องทางการ สื่อสารเป็นจำนวนมากกับบุคคลที่ไ้ยอมรับการวางแผนครอบครัวแล้ว

นอกจากนั้นผลการศึกษาของลิน และ เบิร์ท(Lin and Burt)² โดยใช้ วิธีการศึกษาวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล เพื่อศึกษาถึงการยอมรับ นวัตกรรมคานสาธารณสุขและนวัตกรรมการวางแผนครอบครัวของแม่บ้านในประเทศ เอลซัลวาดอร์ ได้พบเช่นกันว่า แม่บ้านที่มีระดับการศึกษาคือสื่อสารกับคนอื่น ๆ ใน

¹ Everett M. Rogers and D. Lawrence Kincaid, Communication Networks : Toward a New Paradigm for Research, pp. 1-29 and pp. 256-295.

² Ibid., p. 229.

เครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลในหมู่บ้านสูง จะเป็นผู้ยอมรับนวัตกรรมด้านสาธารณสุข และนวัตกรรมการวางแผนครอบครัว มากกว่าแม้บ้านที่มีการติดต่อสื่อสารกับคนอื่น ๆ ในเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลภายในหมู่บ้านต่ำ

โคลแมน (Coleman) และคณะ¹ เป็นอีกพวกหนึ่งที่ได้ศึกษาการยอมรับนวัตกรรม โดยใช้วิธีการศึกษาวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสาร ผลการวิจัยการยอมรับยาปฏิชีวนสารของแพทย์พบว่า แพทย์ซึ่งมีค่าความเชื่อมโยงทางการสื่อสารส่วนบุคคลสูงจะเป็นผู้ยอมรับการใช้ยาปฏิชีวนสารแบบใหม่และเสนอแนะให้คนอื่นใช้ ส่วนผู้ใดก็ตามที่มีการยอมรับน้อยกว่าผู้ที่มีความเกี่ยวข้องทางการสื่อสาร โคลแมนและคณะได้อธิบายเพิ่มเติมว่า ผู้ใดก็ตามที่มีใจจะรอกันจากผลกระทบของความสัมพันธ์ในเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลโดยสิ้นเชิง แต่ผู้ใดก็ตามที่ยอมรับได้รับอิทธิพลของความสัมพันธ์ในเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลด้วย แต่ได้รับภายหลังจากกระบวนการแพร่กระจายนวัตกรรมได้เกิดขึ้นแล้ว และการที่ผู้ใดก็ตามที่มีการติดต่อกับแพทย์คนอื่น ๆ ในชุมชนน้อย เขาจึงตอบสนองต่อกระบวนการแพร่กระจายนวัตกรรมในระบบสังคมน้อยกว่าแพทย์คนอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ผู้ใดก็ตามที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยของ ไคแมรี (Guimaraes)² โดยใช้การศึกษาวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลของหมู่บ้านในประเทศบราซิลจำนวน 20 หมู่บ้าน พบเช่นเดียวกันว่า ค่าความเชื่อมโยงทางการสื่อสารของหมู่บ้าน มีความสัมพันธ์กับการยอมรับนวัตกรรมของราษฎรในหมู่บ้าน

จากงานวิจัยทั้งที่กล่าวมาแล้ว พอจะเป็นแนวทางการศึกษาความสัมพันธ์ของดัชนีโครงสร้างการสื่อสารกับการยอมรับนวัตกรรมไปปฏิบัติในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ว่า สมาชิกกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อยุวเกษตรกรที่มีจำนวนความเกี่ยวข้องทางการสื่อสารระหว่างบุคคลในเครือข่ายการสื่อสารสูง จะเป็นผู้ยอมรับนวัตกรรมการเกษตร

¹ Ibid., p. 228.

² Ibid., p. 140.

ไปปฏิบัติ มากกว่าสมาชิกที่มีจำนวนความเกี่ยวข้องทางการสื่อสารค่าหรือกล่าวได้ว่า จำนวนความเกี่ยวข้องทางการสื่อสารมีความสัมพันธ์กับการยอมรับนวัตกรรมการเกษตรไปปฏิบัติ

ในด้านการวิจัยโดยใช้วิธีการศึกษาวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสาร และศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างดัชนีโครงสร้างการสื่อสารกับตัวแปรอื่น ๆ นั้น มีดังนี้

เบอร์โกล และคณะ¹ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์โครงสร้างการสื่อสารของหน่วยงานกระทรวงกลาโหม" โดยศึกษากลุ่ม 27 กลุ่ม ในหน่วยงาน เพนตากอน และคำนวณค่าความเชื่อมโยงทางการสื่อสารของแต่ละกลุ่ม พบว่ากลุ่มที่มีค่าความเชื่อมโยงทางการสื่อสารสูงสุด คือ กลุ่มทำงานที่ประกอบด้วยบุคคล 7-10 คน ส่วนกลุ่มที่มีสมาชิก 17 คน ปรากฏว่า ความเชื่อมโยงทางการสื่อสารของกลุ่มมีค่าค่า ซึ่งเขาสรุปว่า ค่าความเชื่อมโยงทางการสื่อสารของกลุ่ม สัมพันธ์กันกับขนาดของกลุ่ม จากผลการวิจัยของ เบอร์โกล และคณะนี้ พอลจะเป็นแนวทางการวิจัยในครั้งนี้ได้ว่า ค่าความเชื่อมโยงทางการสื่อสารของกลุ่มยูวเกษตรกรโลกเพชร คงจะมากกว่าค่าความเชื่อมโยงทางการสื่อสารของกลุ่มยูวเกษตรกรโกรกทะเล ทั้งนี้เพราะว่า กลุ่มยูวเกษตรกรโลกเพชร มีสมาชิกน้อยกว่ากลุ่มยูวเกษตรกรโกรกทะเลเกือบเท่าตัวทีเดียว

เจมส์ เอ. ดาโนวสกี (James A. Danowski)² เป็นอีกผู้หนึ่งที่ศึกษาถึงดัชนีโครงสร้างการสื่อสารโดยนำข้อมูลจากการวิจัยวิเคราะห์โครงสร้างการสื่อสารของชมรมแม่บ้านเกาหลีในหมู่บ้านออร์ยู ลี และหมู่บ้านวี แอน ลี หมู่บ้านละ 39 คน

¹ Ibid., p. 139.

² James A. Danowski, "Communication Network Analysis and Social Changes : Group Structure and Family Planning in Two Korean Villages" in Communication for Group Transformation in Development (Communication Monographs Number 2, East-West Center)pp. 277-306.

มาศึกษาในระดั้มกลุ่มย่อยจำนวน 5 กลุ่ม เพื่อจะศึกษาถึงแบบจำลองความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลการวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสารกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมใน 2 หมู่บ้าน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ขนาดของกลุ่มมีความสัมพันธ์ทางตรงกับการยอมรับวิธีการวางแผนครอบครัว และสัมพันธ์ผกผันกับค่าความเชื่อมโยงทางการสื่อสารของกลุ่ม ส่วนค่าการเปิดของกลุ่มนั้น มีความสัมพันธ์ทางตรงกับค่าความเชื่อมโยงทางการสื่อสารและสัมพันธ์ผกผันกับการยอมรับวิธีการวางแผนครอบครัว นอกจากนี้ยังพบว่า ค่าความเชื่อมโยงทางการสื่อสารของกลุ่ม สัมพันธ์ผกผันกับการยอมรับวิธีการวางแผนครอบครัว

ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้ควรจะนำมาทดสอบกับข้อมูลจากการวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสารของการวิจัยในครั้งนี้อีกว่าจะยังคง คงเดิม เช่นเดิมหรือไม่ เพื่อนำกฎดังกล่าวมาทดสอบในสังคมและวัฒนธรรมไทย ซึ่งการทดสอบเช่นนี้จะ เป็นประโยชน์อย่างมากต่อการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงสังคม

สำหรับผลงานการวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวข้องกับกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อเกษตรกรนั้น ที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้อีกดังนี้

เอเวอเรตต์ เอ็ม โรเจอร์ ซึ่งศึกษาร่วมกับโทรมิโก เรย์ และเฟรดเคอริค บี ไวซานัน (Everett M. Rogers with Prodipto Ray and Frederick B. Waisanen)¹ ได้ทำการวิจัยกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อเกษตรกรในประเทศอินเดียน โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษารูปแบบกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อเกษตรกรว่าจะสามารถถ่ายทอดความรู้แนวกรรมการเกษตร แนวกรมสาธารณสุข และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่เกษตรกรได้หรือไม่ โดยจัดแบ่งประชากรที่จะศึกษาออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เป็นสมาชิกอภิปรายรายการวิทยุเพื่อเกษตรกร และกลุ่มที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกับทั้งรายการ โดยมีกลุ่มประชากรในหมู่บ้านที่ไม่มีวิทยุ และไม่สามารถรับฟังคลื่นสถานีวิทยุใดก็ได้เลยเป็นกลุ่มควบคุม หลังจากเสนอรายการวิทยุเพื่อ

¹Everett M. Rogers with Prodipto Ray and Frederick B. Waisanen, The Impact of Communication on Rural Development : An Investigation in Costa Rica and India (Paris : UNESCO, 1969), p.70-103.

เกษตรกร ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับความรู้ในก้านนวัตกรรมการ เกษตรและสาธารณสุขแล้ว จึงวิเคราะห์เกี่ยวกับความรู้ในนวัตกรรม และการยอมรับนวัตกรรม ผลของการวิจัยสรุปได้ว่า

1. กลุ่มสมาชิกอภิปรายรายการวิทยุเพื่อเกษตรกร กลุ่มที่ไม่ได้เป็นสมาชิกและกลุ่มควบคุม มีระดับความรู้นวัตกรรมการเกษตร นวัตกรรมสาธารณสุข เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่กลุ่มที่ไม่ได้เป็นสมาชิกแต่ฟังรายการ มีระดับความรู้ในนวัตกรรมเพิ่มขึ้นมากที่สุด
2. กลุ่มสมาชิกอภิปรายรายการวิทยุเพื่อเกษตรกร มีการยอมรับนวัตกรรม เกษตรมากกว่ากลุ่มควบคุม
3. กลุ่มสมาชิกอภิปรายรายการวิทยุเพื่อเกษตรกร มีการศึกษาค้นคว้า โดยทอดความรู้และแนวความคิดที่ได้จากการอภิปรายหลังฟังวิทยุ ไปยังกลุ่มที่ไม่ได้เป็นสมาชิก แต่การที่กลุ่มที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลับมีระดับความรู้และการยอมรับนวัตกรรม มากกว่ากลุ่มสมาชิกอภิปรายรายการวิทยุเพื่อเกษตรกรนั้น เป็นผลเนื่องมาจาก "CEILING EFFECT" กล่าวคือ กลุ่มสมาชิกอภิปรายรายการวิทยุเพื่อเกษตรกร มีพื้นฐานระดับความรู้และการยอมรับนวัตกรรม สูงกว่ากลุ่มไม่ได้เป็นสมาชิกอยู่แล้ว ดังนั้นเมื่อฟังรายการวิทยุเพื่อเกษตรกร จึงมีอัตราการเพิ่มขึ้นในความรู้และการยอมรับ นวัตกรรมน้อยกว่ากลุ่มที่ไม่ได้เป็นสมาชิก
4. รายการวิทยุเพื่อเกษตรกร ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตัวแปรอิสระ (การมีส่วนร่วมในสังคม แรงจูงใจใฝ่ศึกษา ความเข้าใจบทบาทของผู้อื่น ความรู้ ระเบียบการครอบครัว การศึกษากับผู้อื่น) ในหมู่บ้านที่มีกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อ เกษตรกรมากกว่าหมู่บ้านควบคุม
5. มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างระดับของการเปิดรับ และการมีส่วนร่วมการอภิปรายรายการวิทยุเพื่อเกษตรกร กับการเปลี่ยนแปลงในระดับ ความรู้และการยอมรับนวัตกรรมการเกษตร นวัตกรรมสาธารณสุข

จากผลการวิจัยของเอเวอเรคค์ เอ็ม โรเจอร์และคณะ แสดงให้เห็นว่าสมาชิกกลุ่ม

I 66287484 C-2

วิทยุเพื่อเกษตรกรมีการติดต่อถ่ายทอดความรู้และแนวความคิดที่ได้จากการอภิปรายหลัง ฟังวิทยุไปยังกลุ่มไม้ไผ่เป็นสมาชิก ซึ่งแสดงว่าเกิดเครือข่ายการสื่อสารขึ้นระหว่าง สมาชิกกลุ่มกับไม้ไผ่เป็นสมาชิกกลุ่ม อันเป็นสาเหตุที่ทำให้กลุ่มไม้ไผ่เป็นสมาชิกกลุ่ม แยกฟังรายการวิทยุ และกลุ่มควบคุมมีการเพิ่มขึ้นของระดับความรู้ในวงกรมค้าย ซึ่งเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับการวิจัยในครั้งนี พอดีคาดทำนายไว้ว่า จะต้องมีการติดต่อ ถ่ายทอดวิทยุทางการทางการเกษตรแผนใหม่ หรือนวัตกรรมทางการเกษตร จากสมาชิกกลุ่ม อภิปรายรายการวิทยุเพื่อเกษตรกรไปสู่บุคคลอื่น ๆ ในสังคมที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่ม ค้ายเช่นกัน อันทำให้เกิดการแพร่กระจายนวัตกรรมทางการเกษตร นอกจากนี้ยังมีประเด็น ที่น่าสนใจนำมาศึกษาเปรียบเทียบกับการวิจัยในครั้งนี คือ การยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร ของสมาชิกกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อเกษตรกร จะมีความสัมพันธ์กับการเปิดรับ และการมีส่วนร่วมในการฟังและอภิปรายรายการ เหมือนคังงานวิจัยดังกล่าวมาหรือไม่ หรือว่า การยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรของสมาชิกกลุ่มจะมีความสัมพันธ์กับจำนวนการ ติดต่อสื่อสารกับคนอื่น ๆ ในเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล เหมือนเช่นงานวิจัย การยอมรับนวัตกรรมที่ศึกษาโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสารทั้งที่โลกกล่าวถึง ในตอนต้น

อย่างไรก็ตามงานวิจัยของเอเวอเรทท์ เอ็ม โรเจอร์ และคณะนี้ บรูซ เฮส เวสเลย์ (Bruce H. Westley)¹ ได้กล่าววิจารณ์ว่า ข้อบกพร่องใน แนวความคิดของโรเจอร์ในงานวิจัยค่านวัตกรรมก็คือ โรเจอร์คิดแต่เพียงว่าได้มี การสื่อสารระหว่างบุคคลเกิดขึ้นเท่านั้น แต่มิได้ศึกษาครอบคลุมถึงการสื่อสารระหว่าง บุคคลที่เกิดขึ้นในกลุ่ม ตลอดจนมิได้ศึกษาถึงการสื่อสารระหว่างบุคคลที่เกิดขึ้นระหว่าง สมาชิกกลุ่มกับระบบสังคมภายนอก

¹ Bruce H. Westley, "The Relevance of Group Research to Development." in Group Transformation in Development : Communication Monograph Number 2, ed. C. Chu, Godwin et al. (Honolulu : East-West Center, 1976), p. 37.

ดังนั้น เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของการศึกษาวิจัย กลุ่มอภิปรายรายการวิทยุ เพื่อเกษตรกรตามแบบของโรเจอร์ซี ผู้วิจัยจึงใช้การศึกษาโดยวิธีการวิเคราะห์ เครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลแทน ซึ่งจะช่วยให้การศึกษาคครอบคลุมไปถึงการ สื่อสารระหว่างบุคคลที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มอภิปรายวิทยุ เพื่อยูวเกษตรกร ตลอดจนการ สื่อสารระหว่างบุคคลที่เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกกลุ่ม กับบุคคลนอกกลุ่มในระบบสังคมอีกด้วย

สำหรับงานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อเกษตรกรใน ประเทศไทยนั้น พจน์ ชุมศรี¹ ได้ทำการศึกษาเรื่อง กลุ่มอภิปรายจากสื่อมวลชน เพื่อการเกษตร เพื่อศึกษาถึงความเป็นไปได้ในการที่จะนำเอากลุ่มอภิปรายรายการ วิทยุเพื่อเกษตรกรมาใช้ในงานส่งเสริมการเกษตรในประเทศไทย ตลอดจนศึกษา ถึงประโยชน์และประสิทธิภาพของกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อเกษตรกร ผลจากการ ศึกษาวิจัยพบว่า โครงการกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อเกษตรกร ได้ประสบความสำเร็จ ในแง่ของการปฏิบัติ กลุ่มที่จัดตั้งขึ้นสามารถแก้ไขปัญหาในท้องถิ่นของกลุ่ม นอกจากนี้ ยังพบว่า รูปแบบกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อเกษตรกร เป็นรูปแบบการสื่อสารที่รวม ช่องสารสื่อมวลชนเข้ากับสื่อระหว่างบุคคล ทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากขึ้น นับ เป็นแบบจำลองที่เหมาะสมกับการวางแผนส่งเสริมการเกษตรและการพัฒนาต่าง ๆ เป็นกลยุทธ์สำคัญในการที่จะนำมาใช้ในงานส่งเสริมการเกษตรในประเทศไทย

การศึกษากังกล่าวนี้ อาจจะ เป็นแนวทางการวิจัยได้ว่า การประสานสัมพันธ์ การใช้รายการวิทยุเพื่อยูวเกษตรกร และการแพร่กระจายสารสนเทศระหว่างบุคคล เพื่อถ่ายทอดวิทยากรทางการเกษตรในครั้ง นี้ คงจะก่อให้เกิดการยอมรับนวัตกรรม และก่อให้เกิดการแพร่กระจายนวัตกรรมได้ ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นจริงรูปแบบกลุ่มอภิปราย รายการวิทยุเพื่อยูวเกษตรกรก็จะมี ความเหมาะสมกับการนำมาใช้ในงานส่งเสริม การเกษตรและโครงการพัฒนาต่าง ๆ เพื่อเป้าหมายในการพัฒนาประเทศชาติในระยะ ยาวต่อไป

¹พจน์ ชุมศรี, รายงานการศึกษาหลักการดำเนินการอภิปรายกลุ่ม สำหรับงานส่งเสริมการเกษตร, หน้า 9-15.

สรุป

จากทฤษฎีแนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งที่กล่าวมาแล้ว คงจะแสดงให้เห็นแล้วว่า งานวิจัยในครั้งนี้ มีความแปลกใหม่ทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติ เป็นการวิจัยการสื่อสารในแนวใหม่กล่าวคือ เป็นการวิจัยรูปแบบตลอดจนเครือข่ายการสื่อสารและประสิทธิภาพของกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อยูวเณศกรร ซึ่งยังไม่เคยมีผู้ใดทำการวิจัยในประเทศไทยมาก่อนเลย เนื่องจากเพิ่งจะมีการดำเนินการโครงการกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อยูวเณศกรรอย่างจริงจังขึ้นเป็นครั้งแรก นอกจากนี้ ยังเป็นการวิจัย "กลุ่มอภิปรายรายการวิทยุ" ในลักษณะที่แตกต่างไปจากงานวิจัยในอดีต การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสาร โดยอาศัยแบบจำลองการสื่อสารเชิงลู่เข้า เป็นแบบทิวอย่างของการวิจัย นอกจากจะทำให้ทราบถึงโครงสร้างการสื่อสารของกลุ่ม และความสัมพันธ์ระหว่างกับนี้โครงสร้างการสื่อสารกับการยอมรับนวัตกรรม และการแพร่กระจายนวัตกรรมแล้ว ยังทำให้ทราบถึงรูปแบบการแพร่กระจายนวัตกรรมการ เณศกรจากกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อยูวเณศกรร ไปสู่บุคคลอื่น ๆ ในระบบสังคม อันนับได้ว่าเป็นการวิจัยการแพร่กระจายนวัตกรรมในแนวใหม่อีกด้วย

ผลของการวิจัยในครั้งนี้ นอกจากจะเป็นประโยชน์โดยตรงต่อหน่วยงานส่งเสริมการเณศกรแล้ว ยังมีประโยชน์ต่อวิชาการทางด้านการสื่อสาร กล่าวคือ การวิจัยครั้งนี้จะช่วยทดสอบ ความเที่ยงตรงของทฤษฎีต่าง ๆ เช่น ทฤษฎีความคล้ายคลึงกัน ทฤษฎีความแตกต่าง ทฤษฎีพลังของความสัมพันธ์อย่างผิวเผิน ทฤษฎีพลังของความสัมพันธ์อย่างสนิทแน่นแฟ้น ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างกับนี้โครงสร้างการสื่อสารกับการยอมรับนวัตกรรมและการแพร่กระจายนวัตกรรม เพื่อนำมาใช้ในสังคมไทยอีกด้วย